

Література:

1. Волков Ю. Г. Социология : учебник для вузов [Текст] / Ю. Г. Волков, И. В. Мостовая ; под ред. проф. В. И. Добренькова. — М. : Гардарики, 1998. — 429 с.
2. Демократія : [антологія / упоряд. О. Проценко]. — К. : Смолоскип, 2005. — XXVIII + 1108 с. — («Політичні цінності». Вип. 1).
3. Дрожжина С. В. Полікультурність сучасної України [Текст] / С. В. Дрожжина // Інтелект. Особистість. Цивілізація : Тематичний збірник наукових праць із соціально-філософських проблем. — Донецьк : ДонДУЕТ, 2003. — Вип. 1. — Т. 2. — С. 232 – 243.
4. Дрожжина С. Мультикультуралізм : теоретичні і практичні аспекти [Текст] / С. Дрожжина // Політичний менеджмент : наук. журн. / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. — 2008. — № 3. — С. 96 – 106.
5. Жити разом : поєднання різноманітності і свободи в Європі ХХІ століття [Текст] / Пер. з англ. — Львів : Літопис, 2011. — 112 с.
6. Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи : навчальний посібник [Текст] / В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко. — Херсон : РІПО, 2006. — 92 с.
7. Перотті А. Виступ на захист полікультурності [Текст] / А. Перотті. — Львів : Кальварія, 2001. — 128 с.
8. Lijphart A. Democracy in Plural Society [Text] / A. Lijphart. — New Haven : Yell University Press, 1977. — 248 p.

Остапенко М. А. Единство в многообразии как один из принципов организации современной демократической жизни

В статье исследуется одна из важных проблем демократической организации жизни - сохранение и поддержание целостности общества в условиях его дифференциации, поиск модели общежития в условиях новых вызовов и угроз.

Ключевые слова: демократия, демократическая культура, плюралистическое общество, единство, культура общежития.

Ostapenko M. Unity in diversity as one of the principles of modern democratic life

In the article one of important problems of democratic organization of life is probed is a maintenance and support of integrity of society at the terms of his differentiation, search of model of cohabitation in the conditions of new calls and threats.

Keywords: democratic, democratic culture, pluralism society, unity, culture of cohabitation.

УДК 323.2

Перегуда Євген Вікторович,

доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політичних наук
Київського національного університету будівництва і архітектури

**ГУМАНІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ –
СПРОБА ПОСТКЛАСОВОГО КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ**

Гуманізація політики стала наслідком змін в способі виробництва матеріальних та духовних благ. Вона полягає в зростанні креативності політичної діяльності за умов альтернативності соціального розвитку. Гуманізацію не слід розглядати як однозначний позитивний процес.

Ключові слова: гуманізація, комунікація, індивід, альтернативність, креативність.

Особливості політичного розвитку сучасного суспільства актуалізують проблему взаємодії людини та політики. Інтенсивний розвиток комунікаційних технологій змушує поставити питання про те, ким будуть громадяни – активними творцями нової політики або об'єктами маніпулятивних впливів. Для України ця проблема є особливо важливою, враховуючи масовість політичних акцій, які наразі відбуваються в ній.

Гуманізація суспільних відносин та, зокрема, політики була об'єктом досліджень в політології та інших науках. Як зазначають філософи, гуманізм у теоретико-світоглядному контексті є «вченням про людину як визначальну мету і вищу цінність суспільства» [1, с. 204]. Щодо гуманізації політики, то один з російських словників визначає її як надання політиці «спрямованості на задоволення матеріальних та духовних потреб людини» [11]. Український вчений М. Михальченко визначає її як «процес гармонізації політичних відносин через реалізацію актуальних інтересів суспільства і держави та «олюднення» політики з метою: зміцнення демократичної, соціально-правової держави; реалізації гуманної стратегії інтеграції національної волі народу та його еліти; збереження легітимності влади; забезпечення громадянської злагоди та згуртування населення країни; забезпечення свобод і право особистості й соціальної справедливості в суспільстві» [8, с. 166].

М. Головатий вважає політичну соціалізацію «неможливою не лише без відповідних суспільних, соціальних умов, а й насамперед без свободи особистості» [3, с. 203]. Під останньою він розуміє економічну, політичну, духовну, гносеологічну свободу.

Багато дослідників пов'язує проблему гуманізації політики з якістю політичного режиму, демократизацією політики. В. Кремінь джерелом демократизації вбачає розвиток особистості: «Справжню демократичність суспільства, врешті-решт, визначає рівень самодоскональності громадян, їх здатність до самостійної й усвідомленої дії, в тому числі і раціонального, з погляду демократичності, формування владних структур різних рівнів у державі» [6, с. 14].

Проблемі гуманізації присвячено праці у науці державного управління. В. Купрійчук під гуманізацією держуправління розуміє переорієнтацію діяльності управлінських структур і суб'єктів на задоволення життєвих потреб членів суспільства, створення умов для їх повноцінної самореалізації [7, с. 8].

Водночас наведені оцінки явища гуманізації політики викликають низку питань. Хто визначає потреби, задоволення яких є мірою гуманізації політики? Адже індивіди та соціальні групи мають різні, інколи протилежні, інтереси. Як визначити рівень свободи у суспільстві, де інформаційні впливи формують свідомість та спрямованість дій громадян? Та й взагалі, чи не прикривають твердження про гуманізацію політики спроби нав'язати суспільству чергові політичні проекти? Адже, як зауважує В. Воронкова, «суспільство буде прогресувати тоді, коли гуманізм як світоглядна ідея і принцип сучасної політики... не обернеться створенням чергової політичної утопії» [1, с. 216].

Все це змушує повертатись до різних аспектів гуманізації політики. Метою статті є з'ясувати передумови та прояви цього явища.

Дослідження взаємодії людини та політики неможливе без аналізу розвитку суспільства, соціальних передумов гуманізації: «Суспільство було і є головним способом існування людини, тож діяльність людини зумовлюється переважно «архітектурою» навколишньої соціальної дійсності» [2, с. 124]. Використовуватимуться й напрацювання несуспільних наук. Також зауважимо, що вивчення проблеми «людина і політика» передбачає врахування низки дотичних проблем, таких як «політика і мораль» тощо.

За точку відліку візьмемо міркування авторів одного з підручників з політології, які виокремлюють три моделі взаємодії політики та моралі. Перша передбачає їх розведення, що, на думку авторів, прирікає мораль на позбавлення «однієї з найважливіших функцій – духовно-практичного засвоєння світу», відмову від її «суспільного призначення – погоджувати інтереси окремого суб'єкта з інтересами всього співтовариства, регулювання відносин людей за допомогою моральних норм, принципів, цінностей. Друга передбачає

«погодження політики та моралі», перетворення моралі на «одне з найважливіших джерел взаємоповажного діалогу еліти й населення». На думку авторів, ця модель діє в демократичних країнах. Нарешті, третю автори демонструють на прикладі російської революції 1917 р., а точніше підпорядкування в ході її проведення моралі революційній доцільності. Автори називають цю модель ще більш небезпечною, ніж перша [4].

Така класифікація не є повністю коректною. Особливо виокремлення першої моделі. Словник «Філософія політики» визначає мораль як «сукупність історично зумовлених правил, норм, звичаїв, принципів співжиття й поведінки людей, їхніх відносин у процесі виробництва матеріальних і духовних цінностей» та справедливо зауважує, що «усвідомлення людиною своїх політичних інтересів неодмінно пов'язане з її моральним вибором» [10, с. 373-374]. Отже, політики без моралі не буває. Інша справа, що етичні принципи, які регулюють відносини в політиці, не завжди співпадають з нормами, які регулюють відносини в інших сферах. Продемонструємо це на прикладі Н. Макіавеллі, якого вважають одним з теоретиків аморалізму у політиці.

Так зване розмежування ним політики та моралі було логічним завершенням інтелектуальних переворотів, розпочатих середньовічною думкою, яка розмежувала державу та церкву. Розмежовуючи політику та мораль, Н. Макіавеллі насправді був проти не етики в цілому, а тієї етики, яку пропагувала церква, проти того, щоб церква накидала свої догмати політиці. У церкви – своя етика, в політиці – своя. На думку Н. Макіавеллі, принципами політики є користь та сила. Але останній принцип спрацьовує не завжди. Н. Макіавеллі вважає, що державний діяч має бути жорстоким, але надмірна жорстокість може суперечити його інтересам, віддаляти його від досягнення мети – завоювання та утримання влади. До проблеми даної статті це дотично таким чином. Як не дивно, але, розриваючи цілісність суспільства (а саме розмежовуючи держуправління та церкву), Н. Макіавеллі готував ґрунт для лібералізму з його ідеєю свободи індивіда. Ця ідея була неможлива, поки не було подолано уявлення про право однієї групи, однієї громадської організації (церкви) накидати свої етичні принципи решті суспільства. Тому Н. Макіавеллі теж є послідовником Гуманізму, а точніше постгуманістом, який подолав абстрактність гуманізму, надав йому конкретно-соціологічний зміст.

Якщо ідеї Н. Макіавеллі та інших мислителів Відродження були кроком до ліберального тлумачення гуманізму у філософії, то матеріальним підґрунтям цього було становлення індустріального суспільства зі звільненням індивіда від особистої правової залежності від інших індивідів. Але повною мірою ліберальні ідеї свободи не могли бути реалізовані в цьому суспільстві, оскільки замінили одну пута, які накладалися на індивіда, іншими – класовими. Відтак надання Н. Макіавеллі соціологічного змісту гуманістичним ідеям за умов капіталізму відкрили шлях для класових концепцій взаємодії людини і політики. Однією з них був марксизм, згідно з яким індивід є агентом закономірностей соціально-економічного розвитку, а його свобода, потенціал його усвідомленої дії обмежувались пізнанням закономірностей та готовністю діяти в напрямі їх реалізації.

Ситуація змінюється з кінця ХІХ ст. Можна виокремити кілька тенденцій, які вели до цього та які, що важливо, взаємопов'язані. По-перше, це поглиблена диференціація поділу суспільної праці, наслідком чого було перетворення суспільства на складну систему, що відрізнялася від марксистської моделі. По-друге, стрімкий розвиток комунікаційних технологій. По-третє, розвиток інших інтелектуаломістких виробництв, освіти, науки, становлення масової культури, засобів масової інформації. По-четверте, прогрес управлінських технологій.

Для того, щоб з'ясувати наслідки дії цих тенденцій, звернемося до досліджень, які проводились переважно в річищі природничих наук та призвели до виникнення синергетики, а точніше до відкриттів лауреата Нобелівської премії І. Пригожина. Він досліджував складні системи, які взаємодіють з навколишнім середовищем. Ми не будемо детально аналізувати його праці, а лише зазначимо висновки, важливі в контексті статті. Згідно з ними, у складних

відкритих системах відсутній детермінізм розвитку. Так звані закони природи є конструкціями самої людини. Натомість існує альтернативність розвитку. Вибір варіанту залежить від взаємодії елементів системи, є наслідком їх активності. Креативність постає на будь-якому рівні природної організації. Невизначеність не є перешкодою креативності, навпаки, вона є її передумовою.

Сучасні соціальні системи є так само відкритими складними системами. Але низка вчених вважає неможливою пряму екстраполяцію теорії І. Пригожина на соціальні системи. На нашу думку, це пояснюється поділом наук на гуманітарні, природничі, технічні, який І. Пригожин вважав хибним, оскільки лейбніцевська ідея розділення світу на зовнішній (об'єкт природничих та технічних наук) та внутрішній (гуманітарних) світ розмивається, що закони природи є конструкціями людини, що природничі науки стають історичними. Але для чистоти експерименту наведемо результати деяких досліджень в галузі соціальних наук.

Так, відомий дослідник, ідеолог Соціал-демократичної партії Німеччини (далі – СДПН) В. Айхлер паралельно І. Пригожину дійшов висновку про відсутність закономірностей у розвитку суспільства. Розглядаючи фактори соціального розвитку, він не заперечував впливу економічного життя, але відмовляв економіці як визначальному чиннику. На його думку, таким є кожна людина, яка керується етичними принципами та намагається їх реалізувати. В. Айхлер не був правовірним марксистом і у питанні про класи. Він не відкидав факту їх існування, але зауважував, що класи «не стоять поруч з індивідами, вони з них складаються». Тому він ставив особистість в центр політичної теорії та практики.

Схожі висновки робили й інші вчені. В. Воронкова наводить думку О. Герцена, який ще у ХІХ ст., аналізуючи вплив науки, освіти на тенденції індивідуалізації та осуспільнення, писав: «Чим більше свідомості, тим більше самотності; чим менше свідомості, тим більше середовище поглинає особу» [1, с. 209].

З гуманізацією суспільних відносин пов'язані й перетворення, наприклад, в економічній науці. Дж. М. Кейнс зауважував, що «справжній економіст... повинен бути наділений різноманітними обдаруваннями – певною мірою він повинен бути математиком, істориком, державним діячем, філософом... Жодна риса людської натури чи створених людиною інституцій не повинна залишатися поза межами його впливу». У своїх листах він розглядає економіку не стільки як «науку про мислення в термінах моделей», скільки як «мистецтво вибору моделей». Ці висновки перегукуються з висновками І. Пригожина. Так само й автор концепції постіндустріального суспільства Д. Белл зауважував, що сучасне управління економікою все більше унезалежнюється від капіталізму.

Усі ці тенденції впливають на розвиток такої сфери як політична культура. Нові явища в ній досліджували багато зарубіжних вчених. Аналізуючи їх праці, Ю. Левенець звертає увагу на формування некласової політичної культури (далі – НПК). Її становлення визначається, зокрема, зближенням громадських та приватних форм існування людини, медіатизацією політики, проникненням технологій та етики шоу-бізнесу у владні комунікації, віртуалізацією політики. Ключовими відмінностями НПК від традиційної демократичної культури є: трансформація політичного спектра з його поділом на лівих і правих; відокремлення соціальних питань від фінансово-економічних; підвищення значущості соціальних питань внаслідок зростання добробуту, адже громадяни, стаючи заможнішими, приділяють більше уваги стилю життя, ніж традиційним проблемам; посилення індивідуалізму в ринкових та суспільних відносинах, скептичне сприйняття таких принципів лівих як націоналізація та зміцнення соціальної держави, натомість поєднання «ринкового лібералізму» соціальною прогресивністю; критичне ставлення до централізованих бюрократичних структур і орієнтація на децентралізацію влади; спрямованість політики на розв'язання конкретних проблем, розширення участі громадян, послаблення ієрархічності організацій, надання переваги новим рухам, які підтримують прямі зв'язки з виборцями; укорінення НПК передусім серед молодих, освічених і забезпечених людей [9, с. 936-937].

Сказане змушує сформувати новий погляд на явище гуманізації політики. На думку сучасних дослідників, воно «означає насамперед уточнення принципів розуміння людини і світу, її буття, відмову від уявлень про людину лише як «агента соціальних сил» і елементарного продукту суспільних відносин. ... Ідеї «оновленого гуманізму» – людський вимір економіки і політики, екологічна етика та «мораль ненасильства», діалог та толерантність як імперативи людських взаємин, «активізм» як принцип ставлення до несприятливих умов буття, соціальний прагматизм, орієнтація на реальні проблеми і турботи «земної людини» забезпечують йому широку соціальну базу, підтримку з боку різних верств населення. Істотною особливістю концепції «оновленого гуманізму» є захист ідей про поєднання індивідуальних та групових ціннісних вимог, соціальних, національних та загальноцивілізаційних інтересів [5, с. 161].

З точки зору оцінки гуманізації політики важлива думка Ю. Левенця про амбівалентність впливу НПК. Вона «однаково підтримує тенденції й до демократизації публічної сфери (за рахунок популістських практик, підвищення поваги до норм та інститутів влади, розширення мережевих і плебісцитарних зв'язків), й до її деполітизації (шляхом посилення настроїв і цінностей приватного життя, заохочення до політичної пасивності та громадянського конформізму)» [9, с. 937]. Отже, гуманізація необов'язково веде до демократизації.

Явище гуманізації політики висуває нові вимоги й до політологів. Це не лише формування людиноцентричного підходу до вивчення політичних процесів, зростання уваги до політичної культури. Оскільки причинами гуманізації є ускладнення політичної сфери та зростання комунікацій, йдеться про підвищення ролі комунікативного підходу. Це проявляється навіть за умов політичного нормативізму. Тут слід знову звернутись до ідей В. Айхлера.

Обґрунтовуючи етичні принципи соціал-демократії – триаду «свобода–солідарність–справедливість», він звертає увагу, що їх насправді відстоює більшість політичних сил. Світоглядні розбіжності впливають не стільки на зміст принципів, скільки на їх обґрунтування. Але розбіжності в обґрунтуванні не повинні впливати на співробітництво в ім'я реалізації цих принципів. Тому СДПН у Бад-Годесберзькій програмі, комісію з розробки якої очолював В. Айхлер, відмовляється від ідеологічного монізму та проголошує, що членом партії може бути не лише прихильник марксизму, а кожен, хто відстоює принципи свободи, справедливості та солідарності, незалежно від світоглядного обґрунтування. Керуючись цим, В. Айхлер докладав зусиль для нормалізації відносин соціал-демократів з католицизмом.

Підсумовуючи, слід зробити такі висновки.

1. Гуманізація політики полягає у багатоваріантності соціально-політичного розвитку, відсутності його запрограмованості, залученні мас до творення політики, зростанні ролі окремих індивідів в контексті вибору сценаріїв розвитку, зростанні креативності політичної діяльності та ресурсів впливу на інших суб'єктів політичного розвитку.

2. Передумовами гуманізації політики є ускладнення соціальної структури суспільства та структури політичної системи, інтенсивний розвиток комунікаційних технологій, освіти, науки, технологій управління суспільством.

3. Гуманізацію політики не слід розглядати однозначно позитивно. Вона може вести як до еволюційного вдосконалення соціального устрою, політичної системи, зростання способів самореалізації людини, так і до ужорсточення конфліктів, посилення маніпулювання суспільством з боку індивідів та груп, які наближені до ресурсів соціального управління тощо.

4. Зростаюча гуманізація політики змушує політичну науку посилити увагу до питань формування політичної культури, взаємодії індивідів з іншими політичними суб'єктами, політичного лідерства, а, головне, до проблеми політичних комунікацій.

Література:

1. Воронкова В. Гуманізація освіти, науки, політики, влади, суспільства / Воронкова В. // Філософія освіти. – 2008. – № 1. – С. 204–220.
2. Головатий М. Ф. Людина і політика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Микола Головатий. – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. – 352 с.
3. Головатий М. Ф. Політичне життя : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Головатий. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2013. – 510 с.
4. Горlach М. І. Політологія: наука про політику [Електронний ресурс] / М. І. Горlach, В. Г. Кремень. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1781040936307/politologiya/politologiya_nauka_pro_politiku_-_gorlach_mi.
5. Калінічева Г. Гуманізм / Калінічева Г. // Політологічний словник : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К. : МАУП, 2005. – С. 160–161.
6. Кремень В. Г. Якісна освіта: вимоги ХХІ століття / Кремень В. Г. // Дзеркало тижня. – 2006. – №24 (24 червня). – С. 14.
7. Купрійчук В. М. Гуманізація державного управління в Україні : сутність та основні напрями : автореф. дис... канд. наук з держ. управління : 25.00.01 / Купрійчук В. М. ; Національна академія держ. управління при Президенті України. – К., 2008. – 20 с.
8. Михальченко М. Гуманізація політики / Михальченко М. // Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К. : Парламентське видавництво, 2012. – С. 166.
9. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін. ; Гол. ред. В. М. Литвин. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 988 с.
10. Філософія політики : Короткий енцикл. Словник / Авт.-упоряд. : Андрущенко В. П. та ін. – К. : Знання України, 2002. – 670 с.
11. Яценко Н. Е. Гуманизация политики // Толковый словарь обществоведческих терминов [Електронний ресурс] / Яценко Н.Е. – Режим доступу: http://www.slovarnik.ru/html_tsot/g/gumanizaci8-politiki.html.

Перегуда Е. В. Гуманизация политики – попытка постклассового коммуникативного подхода

Гуманизация политики стала следствием изменений в способе производства материальных и духовных благ. Она состоит в росте креативности политической деятельности в условиях альтернативности социального развития. Гуманизацию не следует оценивать однозначно позитивно.

Ключевые слова: гуманизация, коммуникация, индивид, альтернативность, креативность.

Pereguda Y. Humanization of politics – an attempt of postclass communicative approach

Humanization of politics was the result of changes in the mode of production of the physical and spiritual goods. Humanization means the growth of creativity of political activity because the alternativeness of social development. Humanization should not be assessed as unambiguously positive.

Keywords: humanization, communication, individual, alternativeness, creativity.